

ФАТАЛНОТО ДОКОСВАНЕ НА ДЕМОНА ЛАМАШТУ

КАБАЛАН МУКАРЗЕЛ

Kabalan Moukarzel. THE FATAL TOUCH OF THE DAEMON LAMAŠTU

The present paper investigates some descriptions of the touch by a particular daemon – Lamaštu. The touch, always mentioned with its consequences, is attested mainly in two groups of written sources: ritual incantations and medical writings. Special attention is dedicated to the verbs, as a main grammatical instrument for the expression of actions.

The incantations describe the touch by a great number of verbs with various meanings. Diversity is observed also in the descriptions on a higher, phraseological level. In these texts the touch is stated as the cause for a wide semantic range of tragic events like damages, unexpected death, and illnesses, which affect both the nature, and human beings, especially children. All descriptions in the spells are expressed through the use of a rich and figurative literary style, influenced by the traditions in this type of literature. The terms and phrases used here function as a part of a unified system of concepts with ritual and ethical character. Within this system, the touch is defined as a demoniac attack.

The medical texts describe the touch by the use of a lesser number of verbs with a narrower semantic range. In these sources, the descriptions of the touch on a phraseological level are expressed predominantly by two formulaic phrases, related to the hand of the daemon and her name or epithet. The touch is stated as a cause for various diseases among adults and children, marked by symptoms like unstable temperature of the body, fever, abdominal pains, thirst, continual weeping (for babies). The style of all descriptions in the medical writings is influenced by their prognostic and diagnostic nature. The terms and phrases function here as the elements of a single system of concepts as well, but its character is rather pathological and anatomical. Within this system, the touch of Lamaštu is defined as a diagnosis.

The two groups of texts express two parallel views about the activities of the daemon, because they were composed with different practical aims. Nevertheless, all sources describe the touch as a fatal act, followed by painful consequences for all its victims.

Keywords: Mesopotamia, verb, phrase, description, incantation, medical text.

Жителите на древното Двуречие вярвали, че животът на обикновения човек бил изпълнен с разнообразни по характер фаталности, стоящи далеч от актуалните военно-политическите събития¹. Като фатални неща, т. е. носещи след себе си тежки, съдбовни последици, били възприемани лошите сънища, виденията, тайнствените знаци в природата, в поведението на хората и животните, и дори в различни астрономически явления. За особено фатални обаче се смятали срещите със създания от Отвъдното. Те разтърсвали живота на човека из основи. Изброявайки струпалите му се нещастия, страдалецът Шубши-мешре-шакан, главният герой на поемата „Прекляням се пред господаря на мъдростта“ – *Lūdūl bēl nēmeqī*, споменава: „От Дома на мъртвите изкуцуква дух страшен. От Планината на мъртвите иде призрак кошмарен. По зелените, врязани в пръстта, коренища се катерят нагоре, все към мене бедите“².

Подобни срещи не биха добили фатални измерения, ако в тях не се осъществявал контакт между света на хората и демоните. Контактът – с вид на демонична атака, е отразяван в древните текстове чрез различни термини за докосване или някакъв физически допир. Самото докосване се приемало за най-фаталния елемент в подобни срещи, тъй като последиците от него били зловредни и непредсказуеми за докоснатия. Това схващане е добре засвидетелствано у изворите. В заклинание от серията „Зли демони“ – *Utukkū lemniūtu*, посветена на седем от най-страшните измежду тях, важноста на докосването е описана така: „Нека ти, зъл демон-*utukki* (и ти) призрак на мъртвец, които сте докоснали човекът, (и) ти демон-*namtari*, който си докоснал главата на човека, заедно със злата уста и злия език, които заклеват лъжливо, злият демон-*utukki*, който поглежда към човека, заедно със злите магии на човек под клетва, нека всички вие бъдете разбити като съд и излети като вода“³.

В текста, вижда се, начело на всички изброени злини е посочено докосването от демон, смятано за по-лошо дори от клетвите, злословията и магиите.

Настоящата публикация излага някои наблюдения за допира в разнообразни по характер източници, свързани с един конкретен „персонаж“ – Ламашу.

¹ Предлаганата публикация съдържа осъвременен вариант на доклад, изнесен по време на организираната от Историческия факултет ежегодна конференция „Кюстендилски четения“ през 2013 г., посветена на „Фаталното в историята“. Докладите тогава не бяха публикувани. Юбилеят на Факултета през 2022 г. се оказва отличен повод проучването – след редица подобрения, най-сетне да открие своя път към читателите. Използвам случая да изразя големите си благодарности към рецензента проф. д-р Петър Делев, чиито препоръки подобриха окончателния вариант на работата.

² Вж. **Кадийски**, Кирил. *Висящи градини. Поезия на древния изток*. София: Народна култура, 1980, с. 89.

³ Вж. **Geller**, Markham. *Evil Demons. Canonical Utukkū Lemniūtu Incantations*. State Archives of Assyria Cuneiform Texts 5. Helsinki: University of Helsinki, 2007, p. 133, 218, Tablet 6: 141–146.

Научните работи, посветени на демона, през последните години нарастват, а към момента липсва специализирано изследване по темата. Без да претендира за изчерпателност, публикацията ще разгледа описанията на докосването в две изворови групи, чиито текстове принадлежат към сферите на заклинателната и медицинската литература в Двуречието. Чрез инструментите на семантичкия и филологическия анализ, приложени към подбрани изворови пасажки, с акцент върху ролята на ползваните глаголи, би могъл да се разкрие начинът, по който древните възприемали „фаталното докосване“ на Ламашу. Основни данни за проучените тук източници и хронологията на съставянето им са обобщени в Приложение към настоящата публикация.

Ламашу е особен демон, споменаван в множество текстове и изобразяван по немалко артефакти⁴. Тя има своя история, отвеждаща произхода ѝ не в мрачното Отвъдно, както е с повечето демони, а в небесата, където била дъщеря на бог Ану – покровителя на небето. Един ден, неочаквано за близките си, Ламашу пожелала да пие човешка кръв и да се храни с човешка плът. Ядосан от това желание, баща ѝ я прогонил на земята с проклятието да води тежък и недостоен за една дъщеря на божество живот. Разгневена, Ламашу намерила убежище в планините и блатата, превръщайки се в зъл демон, преследващ с настървение хората, измежду които любима нейна жертва станали децата и новородените⁵.

1. ДОКОСВАНЕТО В ЗАКЛИНАТЕЛНИТЕ ТЕКСТОВЕ

Проучванията разделят заклинанията срещу демона в две основни групи⁶. Първата е представена в каноничната серия „Ламашу“ (обозначавана тук като: Серията или Каноничната серия), записана върху три клинописни табели, съдържащи редица заклинания и ритуални напътствия. В окончателния

⁴ Общи сведения за свързаните с демона писмени извори вж. у **Farber**, Walter. *Lamaštu*. In: *Reallexicon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* Bd. 6. Berlin–New York 1980–1983, pp. 439–441, а по-задълбочени наблюдения у **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series of Lamaštu Incantations and Rituals and Related Texts from the Second and First Millennia BC*. Mesopotamian Studies 17. Winona Lake: Eisenbrauns, 2014, pp. 7–38. Информация относно свързаните с демона артефакти – магически амулети, изработени от камък и глина, вж. у **Wiggermann**, Frans. *Lamaštu, Daughter of Anu. A Profile*. In: **Stol**, M., ed. *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting*. Groningen: Styx Publications, 2000, pp. 219–224, **Мукарзел**, Кабала. Демонът Ламашу. Образ и слово в древното Двуречие. В: сборник *Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока VI*. Societas Classica. В. Търново: ВТУ, 2013, с. 591–596.

⁵ За историята на Ламашу и нейната зловорност вж. **Wiggermann**, Frans. *Цит съч.*, с. 224–236, а на български език **Мукарзел**, Кабала. *Цит. съч.*, с. 587–589.

⁶ Относно класификацията на двете текстуални групи вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu...*, p. 439–441, **Wiggermann**, Frans. *Цит съч.*, с. 217–219.

си вид, произведението било съставено през I хил. пр. Хр. на литературния стандартен вавилонски диалект. Неговият най-пълнен вариант е открит в библиотеката на цар Ашурбанипал в Ниневия и се датира в VII в. пр. Хр., но копия на части от Серията са известни и от други археологически обекти из земите на днешните Ирак, Сирия и Турция⁷.

Втората група обхваща множество заклинания, често придружени с ритуални напътствия, записвани в периода между XIX и IV в. пр. Хр. Изворите от тази група са дефинирани като „неканонични“. Основните им характеристики са: голямото съдържателно разнообразие, по-широката употреба на художествени описания – вероятно под влияние на устните традиции, и по-свободното използване на нелитературни диалекти. Неканоничните заклинания произхождат предимно от земите на Ирак, макар и някои техни копия да са известни от други райони на Близкия изток.

Между двете групи текстове има тесни литературни връзки, породени от общата им практическа насоченост, свързана с изпълнявани за прогонването на Ламашу ритуали.

В структурно-съдържателен план посочените извори отбелязват докосването на демона в посветените на неговия външен вид и зловредност клинописни редове, заемащи началните и средните части на записите. Допирът, независимо от конкретната му форма, е отразен много разнообразно и в повечето случаи осъществяването му се описва заедно с последиците, за да бъде подчертана причинно-следствената връзка между тях.

Сведенията относно самото докосване (допир) ще бъдат разгледани в заклинанията на две текстуални нива – първично, обусловено от ползваната при описание на действия глаголна терминология, и вторично, дефинирано от фразеологията, в която глаголите участват.

Идеята за „докосване“ в акадския език е изразявана най-често с термините *lipit* и *šibit*, производни от глаголите *lapātum* – „пипам, докосвам“, и *šabātum* – „хващам, захващам“⁸. Може да е изненадващо, но заклинанията срещу Ламашу употребяват първия термин рядко, а вторият не доминира понятията за „допир“ и „докосване“. За сметка на това, отбелязването на допира е осъществено посредством използването на глаголи, чието основно значение не е „пипам, докосвам“ или „хващам“. В чисто семантически план и условно могат да

⁷ Каноничната серия „Ламашу“ е сравнително добре запазена и вече преиздадена от Валтер Фарбер през 2014 г., вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 141–256. В настоящото изследване цитирането на извора включва посочване на заглавието в съкратен вариант – Lam., номера на таблицата, отбелязан с римски цифри, и номера на клинописните редове, обозначени с арабски цифри след двоеточие.

⁸ За основните значения на глаголите *lapātum* и *šabātum* вж. **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 9 L. University of Chicago Press, 1992, pp. 82–86: *lapātu* 1; **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 16 Š. University of Chicago Press, 1962, 5–7: *šabātu* 1.

се обособят два вида допир (докосване, контакт) – пряк и непряк, намиращи се в зависимост от характера на действието спрямо обекта.

Непрекият е отразен чрез употребата на глаголи за движение и състояние, описващи индиректно въздействие върху обекта, като ešērum в основа Gt. – „вървя (движа се) направо“, alākum в основа Gtn. – „бродя постоянно“ или izuzzum в основи G./Gt./Gtn. – „стоя, заставам (до, край)“⁹. Ето три примера.

А. От неканоничен текст BIN 4, 126: *ana bēl lā ilim išārum tēššer* – „срещу човека без бог (-закрилник), направо върви (тя)“¹⁰. Тук глаголната форма в конструкцията „направо върви (тя)“ – tēššer, е предадена в 3 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време на ešērum в основа Gt.

Б. От Каноничната серия – Lam. I: *arki ālidāti ittanallak* – „след родилките тя броди постоянно“¹¹. Ползваната в преведената фраза глаголна форма ittanallak – „(тя) броди постоянно“, е производна на alākum в основа Gtn. и се намира в 3 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време.

В. Отново от Серията – Lam. II: *ina rēš ālidāti ittanazzaz* – „до главата на родилката, тя застава“¹². В случая непрекият допир е предаден с форма за 3 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време на глагола izuzzum в основа Gtn. ittanazzaz – „тя застава (до)“.

Прекият допир е отразен чрез употребата на глаголи, предимно в G.-основа, обозначаващи някакво директно въздействие върху обекта, примерно gamûm – „схващам, вкочанявам“, šabātum – „хващам, задържам“, abātum – „разрушавам“, или šatûm – „пия“¹³. Следните три примера илюстрират изложеното наблюдение.

А. От неканоничен текст BIN 4, 126: *šer 'ān lab 'im turammī* – „сухожилията на лъва ти схващаш“¹⁴. Тук е използвана формата за 2 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време на глагола gamûm в основа G. turammī – „ти схващаш, вкочаняваш“.

⁹ За основните значения на глаголите ešērum, alākum и izuzzum вж. **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 4 E. University of Chicago Press, 1958, pp. 352–353: ešēru; **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 1 A Part 1. University of Chicago Press, 1964, p. 300: alāku 1, 5, и **von Soden**, Wolfram. *Akkadisches Handwörterbuch. Band I: A–L*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965, pp. 408–410: izuzzum I, Gtn. 1.

¹⁰ Вж. **von Soden**, Wolfram. Eine altassyrische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia*, 1956, Vol. 25, p. 143, BIN 4, 126: 18–20.

¹¹ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 154–155, Lam. I: 118.

¹² Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 172–173, Lam. II: 89.

¹³ За значенията на глагола gamûm, главното от които е „приспивам“, вж. **von Soden**, Wolfram. *Akkadisches Handwörterbuch. Band II: M–S*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972, p. 952 gamû(m) I. Значенията на abātu(m), а за значенията на šatû вж. **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 17 Š Part II. University of Chicago Press, 1992, pp. 207–208: šatû A.

¹⁴ Вж. **von Soden**, Wolfram. Eine altassyrische Beschwörung..., p. 143, BIN 4, 126: 20–21.

Б. От Каноничната серия – Lam. I: *mešrēti tušabbitī tu'abbitī bināti* – „устните ти хващаш, органите (на тялото) ти разрушаваш“¹⁵. Прекият допир в случая е предаден с формите за 2 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време на глаголите *šabātum* и *abātum* в G.-основа, *tušabbitī* – „ти хващаш“, и *tu'abbitī* – „ти разрушаваш“.

В. Отново от Серията – Lam. I: *ištanatti dāmī našpūti ša amēlūti* – „тя постоянно пие изтичащата кръв на хората“¹⁶. Формата в 3 л. ед. ч. ж. р. в сегашно време *ištanatti* – „тя постоянно пие“, е производна от глагола *šatūm*, в предаващата често извършващо се действие основа Gtn.

Примерите биха могли да се увеличат, но и посочените свидетелстват за смисловото разнообразие, чрез което демоничните действия са описани на терминологично ниво. По отношение на обекта – жертвата на демоничната атака, независимо от характера на контакта, докосванията на Ламашу играели еднакво фатална роля. И ако глаголите за индиректно въздействие описват действието в развитие, преди момента на самото докосване, но с предизвес-тен резултат и ясно посочена цел, то глаголите за директно въздействие обрисуват прекия допир. Те са и много по-широко използвани в заклинанията. Преобладаващата употреба на глаголни форми в сегашно време има пряка връзка с живите вярвания в съществуването на демона и развитието на неговата зловредност, като заедно с това е част от литературните традиции на разглеждания тип източници.

Как изглежда допирът на вторичното, фразеологичното ниво? Заклинателните текстове описват обектите на докосването диференцирано, макар и по сходна схема, подразделяйки ги в три групи, чието споменаване заема определено място в структурата на изложението: 1. природа и животни; 2. зрели хора и младежи; 3. бебета (новородени и кърмачета). Групите не са представени равномерно в източниците. Някои заклинания отбелязват по-кратко или по-обстойно дадена група, други пък изключват една или дори две от своето съдържание, в зависимост от ритуалната цел, с която били съставени¹⁷.

¹⁵ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 152–133, Lam. I: 72.

¹⁶ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 158–159, Lam. I: 187.

¹⁷ Така например, сравнително равномерно, но кратко по форма, едновременно споменаване на трите групи обекти се наблюдава в третото заклинание от Каноничната серия, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 148–149, Lam. I: 37–45. Текст Kt 94/k, 821: 1–22 споменава единствено бебета и малки деца, вж. **Michel**, Cécile. Une incantation paléo-assyrienne contre Lamašum. In: *Orientalia*, 1997, Vol. 66, pp. 59–60. В четвъртото заклинание от Серията се описва подробно допирът сред обекти от първата и третата група, а обектите от втората са отбелязани накратко, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 152–153, Lam. I: 62–78. Срещат се, макар и рядко, записи, в които не е описано докосване сред нито една от трите групи, примерно седмото

Описанията на докосването сред природата и животните има за цел да очертае в най-широки граници разрушителната сила на Ламашу, проявена в разнообразни отрицателни последици, заболявания и смърт. Неканонични заклинания отбелязват допира по следния начин: а) BIN 4, 126: „Сухожилната на лъва ти схващаи“¹⁸; б) TCL 6, 49: „Следите на говедото тя следва, по стъпките на овцата тя върви, в кръв и плът ръцете ѝ са положени“¹⁹.

Заклинания в Каноничната серия излагат по-подробни описания, като примерно следния пасаж от Таблица I: „Волът тя задържа, докато се движи, магарето тя спира, докато бяга [...] Застане ли до лъва, ужасяващият си блясък тя увеличава шест пъти. Застане ли до вълка, тя го кара да скимти. Пресече ли река, мътни водите ѝ прави. Прекоси ли път, непроходим го прави. Облегне ли се на стена, омърсява я. Облегне ли се на тамарска, разпръсква клонките му. Облегне ли се на финиковата палма, лишава я от свежите ѝ плодове. Облегне ли се на планинските *allanu* и терпентиново дърво, плодовете им кара да изсъхнат“²⁰.

В структурен план докосването на демона сред природата и животните предшества споменаването на допира в света на хората, изпълнявайки ролята на своеобразно въведение към общото описание на демоничната злотворност. Когато е налично, докосването из околната среда е изложено най-често в кратка форма. По-подробните му версии са известни само от някои записи в Серията.

Допирът сред зрелите хора и младежите носи рядко поддаващи се на дефиниция внезапни заболявания с фатален край. Сведенията за него имат задачата да обрисуват още един, при това ключов, потенциален кръг жертви на демона.

заклинание от Каноничната серия, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 168–169, Lam. II: 34–59.

¹⁸ Вж. **von Soden**, Wolfram. *Eine altassyrische Beschwörung...*, p. 143, BIN 4, 126: 20–21.

¹⁹ Вж. **Thureau-Dangin**, Francois. *Rituel et amulettes contre Labartu*. In: *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, 1921, Vol. 18, p. 166, 171, TCL 6, 49: Rev. 16, както и **Мукарзел**, Кабала. Късноавилонско заклинание срещу Ламашу от Урук. Наблюдения върху текст TCL 6, 49. В: *Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока VII*. Societas Classica. В. Търново: ВТУ, 2015, с. 255–256, 275–276.

²⁰ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 148–149, 158–159, Lam. I: 40, 179–186. Трябва да се отбележи, че издателят на текста превежда първото от названията на посочените в последното изречение от пасажа дървета *allanu* като „дъб“ – oak (англ.), ала подобен превод на думата от академски не е напълно сигурен, вж. **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 1 A Part I ..., pp. 354–355: *allanu* A. Затова в предлагания тук превод е предпочетена оригиналната форма на думата.

Два неканонични текста описват докосването така: а) Kt 94/к, 821: „*Ти задържаши внезапно растящия младеж*“²¹; б) YOS 11, 19: „*Тя хваща младежа по пътя и девойката по време на игра, бебето на рамото на дойката*“²².

Таблица I от Серията е по-обстойна: „*Младите мъже в гроба тя праща, девойките с удар тя разбива, малките тя кара да пият водите на страдалията [...] Хване ли тя възрастния, наричат я Затриващата, хване ли тя младежа, наричат я Слънчев удар, хване ли тя младата жена, наричат я Ламашу, хване ли тя детето, наричат я Димме*“²³. Друг пасаж от същата таблица допълва: „*Тя пие постоянно изтичащата кръв на хората, (яде) плът, която не бива да се яде, (чути) кости, които не бива да се чуят*“²⁴.

Докосването на зрели хора и младежи присъства в много от заклинанията срещу Ламашу. Описанията му са обикновено кратки и разположени преди данните за допира сред бебетата.

Изворите споменават най-често третия обект на демоничните атаки – новородените, като описанията на докосването тук се отнасят хронологически до периодите около раждането. Остава загадка защо точно бебетата стават любимите жертви на Ламашу, но не е изключено това да било резултат от нереализираната ѝ женственост²⁵.

Ето няколко примера за описанието в неканонични записи: а) YOS 11, 19: „*Макар и да не е лечителка, тя превързва, макар и да не е акушерка, тя изтрива бебето. Тя брои месеците на бременната жена. Тя обича да стеснява разширението на жената в трудност [...] Тя хваща бебето на рамото на кърмачката*“²⁶; б) BIN 4, 126: „*Сухожилцията на малките деца и кърмачетата ти караш да се схванат*“²⁷; в) BIN 2, 72: „*През вратата на дома тя влиза. Върви направо към вратата и се извива над прага. Тя видя бебето, седем*

²¹ Вж. **Michel**, Cécile. *Цит. съч.*, с. 60, Kt 94/к, 821: 9–10.

²² Вж. **Foster**, Benjamin. *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature*. 3rd ed. Bethesda, Maryland: CDL Press, 2005, p. 174, YOS 11, 19: 9–11.

²³ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 148–149, 152–153, Lam. I: 41–43, 67–70.

²⁴ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 158–159, Lam. I: 187–188.

²⁵ Скърлок предполага, че е възможно настъргването на демона към бебетата да се свърже с духа на жена, умряла при раждане в древни времена, послужил за някакъв първообраз на Ламашу. Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-Magical Means of Dealing with Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia*. In: *Incognita*, 1991, Vol. 2, p. 154, n. 207. Твърдението е спорно, но и не е лишено от логика, макар да са нужни още доказателства за неговото утвърждаване.

²⁶ Вж. **Foster**, Benjamin. *Цит. съч.*, с. 174, YOS 11, 19: 3–6, 11. Каю в текста под израза „жената в трудност“ се разбира жена по време на раждане.

²⁷ Вж. **von Soden**, Wolfram. *Eine altassyrische Beschwörung...*, p. 143, BIN 4, 126: 22–23.

болести му причини в корема²⁸, г) ВМ 122691: „Портата на родилката тя обикаля, за да удуши бебето ѝ. Влиза в стаята с глинени съдове, за да ги натроши“²⁹.

Някои от описанията на допира в Каноничната серия изглеждат така. Таблица I: „Ноц след ноц, утро след утро, тя се връща при жената, чиято порта е затворена. Дъщерята на Ану, ежедневно брои бременните, онези, които ще раждат, следва постоянно. Тя брои техните месеци, отбелязва дните им на стената [...] Тя се промъква като змия, за да задуши малкия. С кръвта на неговото сърце, лицето си намазва. Тялото му тя покрива подобно на жълта охра, приличаща на смъртта, така че да изглежда като заразен с болести *li'uti* или *labāṣu*, тя омазва лицето му [...] На бебето, макар и да не е смърт, тя прерязва врата му, макар и да не е демон-*gallū*, тя извива неговата шия, на скута на дойката тя задушавя малкия“³⁰. И Таблица II: „Тя докосва утробата на жените в трудност [бременните], изтръгва бебетата от бавачките, бозае ги, пее им и ги целува“³¹.

В структурен план данните за допира сред новородените се разполагат в средата или в края на текста, близо до заклятийните формули за прогонването на демона, и обикновено следват описанията на неговите действия срещу хората. Налични са обаче редица заклинания, в които се обрисова единствено докосването сред деца и бебета, или то е най-пространно описано в сравнение с допира сред околната среда и възрастните³².

Както се вижда от приведените пасажии, Ламашу нерядко извършва действия, сходни с тези на акушерката или дойката по време на раждане или малко след него. Вигерман забелязва, че тук става въпрос за роля, в която демонът

²⁸ Вж. **von Soden**, Wolfram. Eine altbabylonische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia* 1954, Vol. 23, pp. 338–339, BIN 2, 72: 6–9. Тук специално внимание заслужава идеята, че демонът може да причини злините си и чрез поглед, нещо много рядко срещано в заклинанията срещу него.

²⁹ Вж. **Farber**, Walter. Zur älteren akkadischen Beschwörungsliteratur. In: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatisches archäologie* 1981, 71, pp. 63–64, ВМ 122691: Vs. 6–9.

³⁰ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 154–155, 156–157, Lam. I: 115–119, 134–137, 155–157.

³¹ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 178–179, Lam. II: 156–158.

³² Примери за заклинания, в които като обект на допира са споменати само новородени (и малки деца), могат да се видят в текст BIN 2, 72: 1–21 у **von Soden**, Wolfram. Eine altbabylonische Beschwörung..., pp. 338–339 и в осмото заклинание от Каноничната серия, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 172–173, Lam. II: 84–111. Съдържанието на дванадесетото заклинание от Серията пък включва кратко споменаване на докосването сред възрастните и подробното му описание във връзка с бебетата, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 178–179, Lam. II: 152–167.

умее да се превъплъщава във видимия свят³³. Наблюдението на автора е точно и може да бъде подкрепено с логическия аргумент, че именно подобни превъплъщения биха доближи Ламашу ефективно и незабележимо до главните ѝ жертви. В този план е интересно да се отбележи още нещо. Неканонични и канонични заклинания влагат в устата на демона израз, описващ действие, характерно за дойката: *bilāni mārtikina lušēniq ana pī mārāfikina tulā luštakkan* – „Донесете ми синовете си да ги накърмя, в устите на дъщерите ви нека сложа гърдите си!“³⁴.

Само по себе си изречението не би заслужило особено внимание, ако не съдържаше единствения израз, предаващ в пряка реч намеренията на мрачното същество – сред всички посветени му текстове. Следователно отбелязаните превъплъщения на Ламашу заемат важно място в представите на древните относно нейната зловредност, пресъздавайки най-подходящия за докосването ѝ „социален фон“. Според някои изследователи демонът желал да кърми децата с цел да влее отровата си в тях, но в случая е дискуссионно дали вливането на отрова или прекият физически допир имал по-фатални последици за жертвите³⁵.

Източниците не назовават конкретните причини за демоничното докосване. При малка част от текстовете може да се предполага, че това било някакво ритуално нарушение, извършено от зрял човек, ала във връзка с най-беззащитните – новородените, посочени причини няма. Освен ако не приемем внушенията на записите за изначалното зло на Ламашу или за често споменаваната ѝ злоба³⁶.

Изложеното свидетелства, че в заклинателните текстове докосването на демона е описвано разнообразно и изчерпателно – на терминологично и на фразеологично ниво. Самото разнообразие било продиктувано от литературните традиции в съответната изворова група и техния художествен стил, зад който трябва да търсим човешкото желание да бъдат споменати всички фор-

³³ Вж. **Wiggermann**, Frans. *Цум съч.*, с. 230–231.

³⁴ За употребата на фразата в неканоничен текст вж. **Thureau-Dangin**, Francois. *Цум съч.*, с. 166–171, TCL 6, 49: Rev. 19–20 и **Мукарзел**, Кабала. Късноавилонско заклинание срещу Ламашу от Урук..., с. 255–256, ред. 19–20, а за употребата на фразата в Каноничната серия вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 154–155, 172–173, Lam. I: 121–122, Lam. II: 90–91.

³⁵ Идеята, че демонът ще влее отровата си в жертвите посредством кърменето, е застъпвана от Вигерман. Аргументите му за това твърдение са честото изобразяване на Ламашу с отровни същества, като змията и скорпиона, по амулети срещу демона, допълнени с преки споменавания на нейната отрова в Каноничната серия. Вж. **Wiggermann**, Frans. *Цум съч.*, с. 230, п. 93–94.

³⁶ Вж. примерно честата употреба на прилагателни, като „гневна“, „дива“, „зла“ във въвеждащите части на заклинанията срещу Ламашу на текст Kt. 94/k, 821: F. 1–4 у **Michel**, Cécile. *Цум съч.*, с. 59 или на текст YOS 11, 19: 1–2 у **Foster**, Benjamin. *Цум съч.*, с. 74.

ми на „фаталния допир“, заедно с тежките последици от него. Може да се подозира, че принос в богатото описание на допира имат и устните традиции в Двуречието от II хил. пр. Хр., оказали влияние върху образния език на неканоничните и част от каноничните записи, съставени през I хил. пр. Хр.

На по-високо, концептуално ниво термините и фразите, обозначаващи докосването, функционират в рамките на понятийна система с етично-ритуален характер, дефинираща ясно ролята на демона и неговите жертви в реалността. Активната, нападащата страна в тази система е Ламашу – извършител на предадените чрез глаголни форми зловредни действия, а пасивната – новородените, зрелите хора, животните и околната среда, всъщност целият жив свят.

2. ДОКОСВАНЕТО В МЕДИЦИНСКИТЕ ТЕКСТОВЕ

Описанията в заклинанията катастрофални последици от докосването на Ламашу имат много по-широк културен и социален контекст. В съзнанието на древните жители от Двуречието демоните не били просто въображаеми същества, а осезаеми сили, свързани с конкретно зло – болестите. Последното е причина демонологията на тази цивилизация да съжителства тясно с медицината³⁷.

На фразеологично ниво мнозинството медицински текстове отразяват докосването посредством употребата на специална формула: *qāt (ili) + N* – „Ръката на (бог) + име“³⁸. Тъй като названията на демоните се изписват в клинопис, предхождани от детерминатив за божество, вторият елемент в израза – N, отбелязва „личните“ им имена.

Относно Ламашу формулата е известна в два варианта: *qāt Lamaštu* – „Ръката на Ламашу“, или *qāt mārat Anim* – „Ръката на дъщерята на (бог) Ану“ – един от най-използваните за „мрачната дама“ епитети³⁹. По своята семантика формулната фраза е свързана с ръката като основен инструмент на докосва-

³⁷ Ценни наблюдения за връзката между магията и медицината в Двуречието и нейното отразяване в различни древни текстове вж. у **Ботеро**, Жан. *Животът в древна Месопотамия. От Шумер до Библията*. София: Рива, 2008, с. 210–231.

³⁸ Формулата е често срещана в заклинателни и медицински записи във връзка с различни божества и демони, смятани за причинители на заболявания. С нея се обозначават предимно диагнози на болести, обяснявани от вавилонците и асирийците с нарушаване на табу, божие наказание или демонична атака. Примери за употребата на формулата и нейните разновидности вж. у **Heessel**, Nils. *The Hands of Gods: Disease Names and Divine Anger*. In: *Disease in Babylonia*. Ed. I. Finkel, M. Geller. Leiden–Boston: Brill, 2007, pp. 122–124.

³⁹ Примери за употребата на двата израза в медицински записи могат да се видят в „Диагностичния наричник“, Таблици 16 и 40 у **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for ancient Mesopotamian medicine*. Writings from the Ancient World No. 36. Atlanta: SBL Press, 2014, p. 156, 268, Tablet 16: 14–15 (за първия), 40: 106 (за втория).

нето (допира) и в медицинските текстове тя изпълнява функцията на *terminus technicus* с диагностично съдържание.

Изворите от споменатата група употребяват още два, вече познати, термина, влагайки в тях специфичен смисъл. Първият е *liptu/lipit* – „допир, докосване“, произведен от глагола *lapātum*, но в негативното му значение на „засягам“ по отношение на жертвата и позитивното на „лекувам“ – във връзка с пациента, когато присъства в лечителски напътствия⁴⁰. Вторият термин е *šibtu/šibit* – „хващане, държане“, произведен от глагола *šabātum*, използван съобразно ситуацията със значение на „хващане/засягане/поразяване“ от демон или на „пристъп“, когато е отнесен към симптом на дадена болест.

Медицинските записи, за разлика от заклинанията, рядко описват допира чрез употребата на разнообразни по смисъл глаголи и изрази. Когато докосването е предадено с глаголна форма, тя обикновено стои в 3 л. ед. ч. ж. р. на претерит и е производна на *lapātum* и *šabātum* в G-основа, като характерът на въздействието спрямо обекта е само директен. Много по-широко и за сметка на глаголните форми се използва предаването на допира с един от двата варианта на уточнената по-горе формулна фраза. Подобна ситуация не е изненадваща. Съобразно целите, с които били съставяни, лечителските текстове поместват диагнози, прогнози и терапевтични напътствия, не общи литературни описания на демоничните дейности.

Един от най-информативните медицински източници за докосването на Ламашу е прочутият „Диагностичен наръчник“ (обозначаван тук като: Наръчника) – серия от четиридесет таблици с диагностично-прогностичен характер, позната ни в множество екземпляри от Ниневия, Ашур и Вавилон, съставени около началото на I хил. пр. Хр.⁴¹ Наръчникът е известен с името *Sakikkū* и в него под формата на тематично обособени рубрики се описват симптомите на много заболявания, тяхната етиология и съпътстващите ги диагнози. Демонът се споменава на редица места в текста за причинител на болести сред възрастните и децата, чиято симптоматика е доминирана от променливата телесна температура и е сходна с известната за треската⁴². Ето някои описания

⁴⁰ Вж. по-подробно **Geller**, Markham. *Archaeology of Touch: Babylonian Magic and Healing*. In: *The Power of Touch: Handling Objects in Museum and Heritage Contexts*. Ed. E. Pye. Walnut Creek, California: Left Coast Press, 2009, pp. 64–67.

⁴¹ В настоящата публикация е ползвано новото издание на „Диагностичния наръчник“, заслуга на Джо Ан Скърлок от 2014 г., вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, pp. 13–270. Въвеждащи сведения за извора вж. у **Geller**, Markham. *Ancient Babylonian Medicine. Theory and Practise*. Wiley-Blackwell Publication, 2010, pp. 90–91, 141–149, а също и у **Борепо**, Жан. *Цит. съч.*, с. 225–228.

⁴² Проучвания свързват сигурно демона със симптома температура, вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu – Agent of a Specific Disease, or a Generic Destroyer of Health?* In: **Finkel**, I., **Geller**, M. *Disease in Babylonia*. Cuneiform Monographs 36. Leiden–Boston: Brill, 2007, p. 139–140; **Scurlock**, Jo Ann. *Baby-Snatching Demons...*, pp. 155–156; **Volk**, Konrad. *Kinderkrankheiten*

на докосването сред зрели хора, като използваните в тях оригинални термини и фрази за „допир“ са транскрибирани в скоби.

А. Таблица 9, посветена на общи заболявания: „Ако неговото (на пациента) лице е оцветено неравномерно в бяло, черно, червено и жълто, болестта му ще бъде продължителна, но той ще се оправи. Ако лицето му е жълто, Ламащугу го е хванала (iṣbassu)“⁴³.

Б. Таблица 13, отнасяща се за общи заболявания: „Ако горната част на корема му (на пациента) е наранена и ръцете, и краката му са неподвижни, (това е) ръката на Дъщерята на Ану (qāt mārat Ani) [...] Ако долната част на стомаха му става топла и студена, и той иска много вода, и после я изпива, (това е) ръката на Ламащугу (qāt Lamaštu). Ако долната част на стомаха му става топла и студена, и той иска много вода, за да се къпе, (това е) ръката на Ламащугу (qāt Lamaštu)“⁴⁴.

В. Таблицы 18 и 19/20, посветени на температурата: „Ако неговото (на пациента) тяло няма температура (но) той постоянно се поти, (това е) ръката на Ламащугу (qāt Lamaštu) [...] Ако той (пациентът) е топъл, след това студен и постоянно иска много вода, за да се къпе, (това е) ръката на Ламащугу (qāt Lamaštu) или ръката на бог Син“⁴⁵.

Г. Особено интересно е описанието на заболяване в Таблица 3, посветена на общи болести: „Ако той (пациентът) е ударен (има болки) в главата и го обливат студени вълни, а лицето му е червено или жълто, и когато има пристъп (ṣibit) на болестта излиза от себе си и не знае къде е, и страда от гърчове, като в хващането от призрак, Ламащугу го е хванала (iṣbassu), но ще оцелее“⁴⁶.

Приблизителната идентификация на заболяването в последния пасаж засега остава невъзможна. Както се вижда, то засяга жертвата не само физически чрез изменения в телесната температура, болки в главата, смяна в цвета на лицето, гърчове, но и ментално, водейки до загуба на разсъдък и ориентация.

Цялата Таблица 40 от Наръчника е посветена на болести сред малките деца и новородените⁴⁷. Разбираемо, в тези редове на клинописния сборник Ламащугу е сочена често за причинител на сходни по своето проявление здравни проб-

nach der Darstellung babylonisch-assyrischer Keilschrifttexte. In: *Orientalia*, 1999, Vol. 68, p. 26, n. 161, **Wiggermann**, Frans. *Цит. съч.*, с. 237.

⁴³ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, pp. 67, 69, Tablet 9: 10–11.

⁴⁴ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, pp. 104–105, 111–112, Tablet 13: 36, 69–70.

⁴⁵ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, pp. 173–174, 177, 179, Tablet 18: 7, Tablet 19–20: 9.

⁴⁶ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, p. 15, 20, Tablet 3: 45–46. Трябва да се отбележи, че съдържанието на преведения пасаж не е установено сигурно, тъй като някои от копията на извора поместват различни варианти за част от термините.

⁴⁷ Детайлно изследване върху сведенията за детските болести в тази таблица от Наръчника вж. у **Volk**, Konrad. *Цит. съч.*, с. 12–29.

леми. Някои от поместените диагнози имат следния вид: „Ако малкото постоянно се движи на гърдата на майка си и постоянно ридеа или ако то е постоянно неспокойно, скача в краката на майка си и много ридеа, Дъщерята на Ану, го е избрала (ḥirassu) [...] Ако вътрешностите на малкото са постоянно подути и то често плаче, (това е) ръката на Долния свят или ръката на Дъщерята на Ану (qāt mārat Am), то ще се оправи [...] Ако малкото има температура и болест li'bu, но е постоянно студено, това е хващане (šibit) на Ламашу, или ръката на Дъщерята на Ану (qāt mārat Ani). Ако малкото има топли и студени вълни и иска непрекъснато да пие много вода, (това е) хващане (šibit) на Ламашу, или ръката на Дъщерята на Ану (qāt mārat Am). Ако коремната област на малкото става топла и след това студена, и то иска да пие много вода, и я изпива, (това е) ръката на Ламашу (qāt Lamaštu)“⁴⁸.

Интерес заслужава структурата на изложението във втория и третия пасаж, поместваща две алтернативни диагнози, всяка от които отвежда към Ламашу било чрез прякото ѝ споменаване, било чрез употребявания за нея епитет. Остава загадка каква е причината за наличието на подобна нехарактерна схема в съдържанието на източника и дали зад всеки от отбелязаните варианти на фразата не стоят различни форми на едно и също заболяване – нещо известно в медицината.

Преведеният откъс от Наръчника споменава постоянния плач на бебетата като един от сигурните знаци за докосването на демона. Това впрочем е и пряко указано в друг ред на Таблица 40: „Ако малкото плаче непрекъснато ден и нощ (то) Дъщерята на Ану го е хванала (iṣbassu)“⁴⁹. Известно е, че продължителният плач на новородените им вреди, а в Двуречието приемали, че той дори притеснява душите на мъртвите и ги разгневява⁵⁰.

Диагнозите свидетелстват, че Ламашу е смятана за причинител на заболявания сред най-малките, характеризиращи се с променлива телесна температура, нервно поведение, болки в абдоминалната област, честа жажда, остро главоболне, плач, все симптоми, свързвани днес с треската, като „знак“ за чернодробни, коремни и други заболявания. Симптоматичните описания на болестите в изворите обаче не позволяват сигурното им разпознаване, защото, както е известно, различни заболявания често имат сходни симптоми. Ако следваме съвременни-

⁴⁸ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, pp. 259–260, 264–266, Tablet 40: 24–25, 30, 51–52. Споменатата в пасажа болест li'bu се свързва с черния дроб, може би жълтеница, и се характеризира с наличието на треска. В този пък и в други текстове за причинител на заболяването е сочена Ламашу, вж. **Volk**, Konrad. *Цит. съч.*, с. 21–23, **Geller**, Markham. *Ancient Babylonian Medicine...*, pp. 150–152, **Stol**, Marten. *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting. With a Chapter by F. A. M. Wiggerman*. Cuneiform Monographs 14. Groningen: Styx Publications, 2000, pp. 209–210.

⁴⁹ Вж. **Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for...*, p. 262, 268, Tablet 40: 108.

⁵⁰ Вж. **Stol**, Marten. *The Birth in Babylonia and the Bible...*, pp. 211–213.

те класификации, би било напълно възможно демонът да се свърже едновременно с няколко болести, притежаващи близка симптоматика⁵¹.

Прави впечатление фактът, че в посветените на бременните и гинекологията таблици 36 – 39 от Наръчника Ламашу не е спомената, т. е. не е посочена като причинител на здравни проблеми сред „жените в трудност“ – нещо, отличаващо сериозно разглеждания източник от заклинанията. За сметка на това други медицински записи отбелязват ролята на демона по време на бременността. Примерно терапевтичният ВМ 3, 240 помества следното напътствие в един от редовете си: „Ако жената е бременна и е изпълнена с вятър, то Ламашу я е хванала (*šibissa*), и ти трябва да я накараш да вдиша прах от медна камбана“⁵².

Смисълът на обозначената с израза „изпълнена с вятър“ – *erēṭma u šāra uddupāt*, аномалия остава неясен, но със сигурност тя дефинира някаква патология около корема на бременната, може би нехарактерно подуване. Медните камбани са ползвани при изпълнението на различни ритуали в Двуречието, а самите метали, включително медта, били употребявани широко при изготвянето на лечителски рецепти. Следователно напътствието в края на преведения ред може да се приема като свидетелство за функционалното взаимодействие между магическата традиция и медицинската практика.

От изложеното става ясно, че медицинските текстове отразяват докосването на Ламашу по специфичен – при сравнение със заклинателните, начин. На терминологично ниво ползваните в тях понятия са сравнително ограничени семантически, изчерпвайки значението си с няколко аспекта на глаголите „хвашам“ или „докосвам“. Подобна е ситуацията с описанието на допира и на фразеологично ниво, където най-често се употребяват два израза, посочващи неговия инструмент – ръката и името или епитета на демона. И тук термините и фразите функционират в рамките на една понятийна система, определяща сигурно ролите на демона и неговите жертви, но по своя характер – за разлика от заклинанията, тази система не е етично-ритуална, а патологоанатомична. В лечителските записи докосването изпълнява функцията на диагноза, стояща в края на схема, изброяваща разнообразни по своето проявление симптоми сред възрастните и децата. Медицинските източници не ползват познатите от заклинанията художествени описания на зловредността или външния вид на Ламашу, защото не се нуждаят от тях. Без съмнение, емпиричният опит,

⁵¹ В проучванията има дискусия с кои от днешните заболявания може да се свърже Ламашу, като двете основни позиции са, че тези болести не могат да се идентифицират или че са от типа на чернодробните. Повече по въпроса вж. у **Farber**, Walter. *Lamaštu – Agent of a Specific Disease or...*, pp. 139–145, а също и **Scurlock**, Jo Ann. *Baby-Snatching Demons...*, pp. 155–157, която подкрепя идеята за връзка с чернодробни заболявания.

⁵² Вж. съдържанието на текст ВМ 3, 240: 28 у **Stol**, Marten. *The Birth in Babylonia and the Bible...*, p. 203, п. 29, където е поместен и професионален коментар върху източника. Сведения за датирането на текста могат да бъдат намерени в Приложението.

породен от наблюденията върху телата на докоснатите, стоял зад записването на двата вида извори, но начинът, по който опитът бил осмислян, е различен. При вглеждане биха могли да се изведат още много отлики в описанието на докосването между текстовете, обясними с писмените традиции, към които принадлежали, и с практическата им употреба в сферите на ритуалите и лечението. От значение в случая е нещо друго – наличието на алтернативен спрямо магическия поглед към допира, заемащ достатъчно важно място в мисленето и живота на древните.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да се предпазят от докосването на Ламашу, жителите на Двуречието използвали две паралелни терапии: магическа, прилагана от жрец екзорсисист – *mašmašu*, и лечителна, прилагана от лекар – *asû*⁵³. По отношение на засегагания от допира, терапиите се допълвали и нерядко всяка от тях ползвала елементи от другата⁵⁴.

Лечението на дадено заболяване било осъществявано както чрез изготвяне на лекарства от билки и различни материални съставки, така и посредством цитиране на заклинания, съпътствано от изпълнение на ритуали. Пример за изложеното наблюдение е съдържанието на следното предписание от Каноничната серия: „*Заклинанието: „Ще произнеса заклинание срещу злия ти дух“ върху три кадилници ще произнесеш и ще ги поставиш отляво на вратата, до главата на леглото и до краката на леглото (на болния – К. М.). Клонка от дървото-е`ги, чийто връх и основа са докоснати с огън (обгорени), и сърцевина от финикова палма ще задържиш над главата му, и заклинанието: „Зъл демон-utukki, разбиващ главите“, ще кажеш, после на главата му ще ги поставиш. След това леглото с кръг от брашно ще обиколиш“*⁵⁵.

Дървото-е`ги се споменава често в ритуали като предмет, имащ магическата сила да отблъсква демони и техните въздействия, но все още не е сигурно

⁵³ За връзката между двете терапии в дейностите на жреца екзорсисист и лечителя вж. **Geller**, Markham. *Ancient Babylonian Medicine...*, pp. 43–52. Вж. също и наблюденията на автора относно по-силното влияние на жреца, в сравнение с лекаря, през I хил. пр. Хр. у **Geller**, Markham. *Ancient Babylonian Medicine...*, pp. 126–129.

⁵⁴ Повече за практическото взаимодействие в прилагането на магическата и медицинската терапия вж. у **Ботеро**, Жан. *Цит. съч.*, с. 222–225. Авторът приема, че терапиите отразяват два различни метода на лечение, наречени „заклинателна и емпирична медицина“. Подробености за разликите в двата подхода вж. у **Geller**, Markham. *Ancient Babylonian Medicine...*, pp. 161–167, като изследователят обръща внимание върху рядкото използване или пълната липса на заклинания и ритуални напътствия в редица медицински записи.

⁵⁵ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, pp. 192–193, Lam. III: 100–106.

идентифицирано ботанически⁵⁶. Сърцевината на споменатата в пасажа палма има способността да намалява телесната температура, особено на мястото, където е наложена. С подобна цел се използва и до днес в народната медицина на Ирак.

Отбелязване в пасажа заслужава докосването на жреца, наречено уместно от Гелер „позитивно магическо докосване“⁵⁷. Изразеният с употребата на глагола „слагам/поставям“ – *šakānum*, допир бил един от най-важните елементи в ритуалния процес, имащ за цел да спре тежките последици от докосването на демона и да спомогне за възстановяването на засегнатия човек.

За защита на новородени били прилагани предимно апотропни и превантивни ритуали, като окачването на различни амулети, много по-рядко се използвали терапевтични практики⁵⁸. Това свидетелства, че допирът сред най-беззащитните е имал преобладаващо фатални последици и само превенцията на неговата реализация носела шанса да бъдат спасени потенциалните му жертви. Вероятно с подобна цел в края на заклинателен текст BIN 2, 72 се възкликва към ръцете на Ламашу – оръдието на нейното докосване: *ušḫī šuprīki rummī idīki* – „Отдръпни ноктите си! Пусни от ръцете си!“⁵⁹. Фразата впрочем изразява човешката надежда тежките последици от допира да бъдат избегнати чрез силата на вярата и словото.

В заключение ще се посочи, че докосването на Ламашу е приемано от вавилонците и асирийците за ключов елемент в зловредната ѝ дейност – в психологически и във физически аспект. Именно това убеждение става причина различаващите се по съдържание и практическо предназначение изворови групи да го описват обстоятелствено, съобразно своите писмени традиции. Древните текстове разглеждат допира като начално действие в осъществяването на демоничните замисли срещу човечеството, водещо винаги до множество поражения сред докоснатите. Самите описания на докосването засвидетелстват две паралелни концепции за светоусещане, изразени чрез употребата на термини и фрази, функциониращи под формата на йерархично подредени елементи, част от две различаващи се по характер понятийни системи. Дали допирът на Ламашу бил възприеман като демонична атака или диагноза на заболяване, е по-скоро второстепенен въпрос, зависещ от конкретната ситуация и възгледите на засегнатия, защото концепциите, стоящи зад всяка от посочените възможности, не си противоречат, а се допълват, отразявайки една

⁵⁶ Вж. **Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series...*, p. 256, **Chicago Assyrian Dictionary**. Vol. 4 E..., pp. 318–320: e'ru (ēru).

⁵⁷ Повече подробности за „позитивното“ и лечително магическо докосване вж. у **Geller**, Markham. *Archaeology of Touch...*, pp. 67–68.

⁵⁸ Повече подробности относно ритуалните и лечителни действия срещу демона вж. у **Wiggermann**, Frans. *Цит съч.*, с. 238–241.

⁵⁹ Вж. **von Soden**, Wolfram. *Eine altbabylonische Beschwörung...*, pp. 338–339, BIN 2, 72: 10–11.

обща категория в мисленето, тази за „добро и зло“. И според нея докосването на демона не можело да бъде друго освен фатално.

ЦИТИРАНИ ЛИТЕРАТУРА

- Ботеро**, Жан. *Животът в древна Месопотамия. От Шумер до Библията*. София: Рива, 2008.
- Кадийски**, Кирил. *Висящи градини. Поезия на древния изток*. София: Народна култура, 1980.
- Мукарзел**, Кабалан. Демонът Ламашту. Образ и слово в древното Двуречие. В: *Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока VI*. Societas Classica. В. Търново: ВТУ, 2013, с. 585–605.
- Мукарзел**, Кабалан. Късновавилонско заклинание срещу Ламашту от Урук. Наблюдения върху текст TCL 6, 49. В: *Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока VII*. Societas Classica. В. Търново: ВТУ, 2015, с. 253–276.
- Chicago Assyrian Dictionary*. Vol. 1 A part I. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1964.
- Chicago Assyrian Dictionary*. Vol. 4 E. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1958.
- Chicago Assyrian Dictionary*. Vol. 9 L. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1992.
- Chicago Assyrian Dictionary*. Vol. 16 Š. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1962.
- Chicago Assyrian Dictionary*. Vol. 17 Š part II. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1992.
- Farber**, Walter. Lamaštu. In: *Reallexicon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 1980–1983, Bd. 6. Berlin–New York, pp. 439–446.
- Farber**, Walter. Zur älteren akkadischen Beschwörungsliteratur. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatisches archäologie*, 1981, Bd. 71, pp. 51–72.
- Farber**, Walter. Lamaštu – Agent of a Specific Disease, or a Generic Destroyer of Health? In: *Disease in Babylonia*. Cuneiform Monographs 36. Ed. I. Finkel, M. Geller. Leiden–Boston: Brill, 2007, pp. 137–146.
- Farber**, Walter. *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series of Lamaštu Incantations and Rituals and Related Texts from the Second and First Millennia BC*. Mesopotamian Studies 17. Winona Lake: Eisenbrauns, 2014.
- Finkel**, Irving, **Geller**, Markham. *Disease in Babylonia*. Cuneiform Monographs 36. Leiden–Boston: Brill, 2007.
- Foster**, Benjamin. *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature*. 3rd edition. Bethesda, Maryland: CDL Press, 2005.
- Geller**, Markham. *Evil Demons. Canonical Utukkū Lemnūtu Incantations*. State Archives of Assyria Cuneiform Texts 5. Helsinki: University of Helsinki, 2007.

- Geller, Markham.** Archaeology of Touch: Babylonian Magic and Healing. In: *The Power of Touch: Handling Objects in Museum and Heritage Contexts*. Ed. E. Pye. Walnut Creek, California: Left Coast Press, 2009, pp. 63–72.
- Geller, Markham.** *Ancient Babylonian Medicine. Theory and Practise*. Wiley-Blackwell Publication, 2010.
- Heessel, Nils.** The Hands of Gods: Disease Names and Divine Anger. In: *Disease in Babylonia*. Ed. I. Finkel, M. Geller. Leiden–Boston: Brill, 2007, pp. 120–130.
- Michel, Cécile.** Une incantation paléo-assyrienne contre Lamaštum. In: *Orientalia*, 1997, Vol. 66, pp. 58–64.
- Scurlock, Jo Ann.** Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-Magical Means of Dealing with Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia. In: *Incognita*, 1991, Vol. 2, pp. 137–185.
- Scurlock, Jo Ann.** *Sourcebook for ancient Mesopotamian medicine*. Writings from the Ancient World No. 36. Atlanta: SBL Press, 2014.
- Stol, Marten.** *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting. With a Chapter by F. A. M. Wiggerman*. Cuneiform Monographs 14. Groningen: Styx Publications, 2000.
- Thureau-Dangin, Francois.** Rituel et amulettes contre Labartu. In: *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, 1921, Vol. 18, pp. 161–198.
- von Soden, Wolfram.** Eine altbabylonische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia*, 1954, Vol. 23, pp. 337–344.
- von Soden, Wolfram.** Eine altassyrische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia*, 1956, Vol. 25, pp. 141–148.
- von Soden, Wolfram.** *Akkadisches Handwörterbuch. Band I A–L*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965.
- von Soden, Wolfram.** *Akkadisches Handwörterbuch. Band II M–S*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972.
- Volk, Konrad.** Kinderkrankheiten nach der Darstellung babylonisch-assyrischer Keilschrifttexte. In: *Orientalia* 1999, Vol. 68, pp. 12–29.
- Wiggermann, Frans.** Lamaštu, Daughter of Anu. A Profile. In: **Stol, M.**, ed. *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting*. Cuneiform Monographs 14. Groningen: Styx Publications, 2000, pp. 217–252.

REFERENCES

- Bottero, Jean.** *Jivotat v drevna Mesopotamia. Ot Shumer do Bibliyata.* Sofia: Riva, 2008.
- Kadiiski, Kiril.** *Visyashiti gradini. Poeziya ot drevniya iztok.* Sofia: Narodna kultura, 1980.
- Moukarzel, Kabalan.** Demonat Lamashtu. Obraz I slovo v drevnoto Dvurechie. V: sbornik *Kulturi i religii na Balkanite, v Sredizemnomoriето i Iztoka VI.* Societas Classica. Veliko Tarnovo: VTU, 2013, s. 585–605.
- Moukarzel, Kabalan.** Kasnovavilonsko zaklinanie sreshthu demona Lamashtu. Nabliudeniya varhu tekst TCL 6, 49. V: *Kulturi i religii na Balkanite, v Sredizemnomoriето i Iztoka VII.* Societas Classica. V. Tarnovo: VTU, 2015, s. 253–276.
- Chicago Assyrian Dictionary.* Vol. 1 A part I. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1964.
- Chicago Assyrian Dictionary.* Vol. 4 E. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1958.
- Chicago Assyrian Dictionary.* Vol. 9 L. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1992.
- Chicago Assyrian Dictionary.* Vol. 16 Š. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1962.
- Chicago Assyrian Dictionary.* Vol. 17 Š part II. Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago–Glückstadt, 1992.
- Farber, Walter.** Lamaštu. In: *Reallexicon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 1980–1983, Bd. 6. Berlin–New York, pp. 439–446.
- Farber, Walter.** Zur älteren akkadischen Beschwörungsliteratur. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 1981, Bd. 71, pp. 51–72.
- Farber, Walter.** Lamaštu — Agent of a Specific Disease, or a Generic Destroyer of Health? In: *Disease in Babylonia.* Cuneiform Monographs 36. Ed. I. Finkel, M. Geller. Leiden–Boston: Brill, 2007, pp. 137–146.
- Farber, Walter.** *Lamaštu. An Edition of the Canonical Series of Lamaštu Incantations and Rituals and Related Texts from the Second and First Millennia BC.* Mesopotamian Studies 17. Winona Lake: Eisenbrauns, 2014.
- Finkel, Irving, Geller, Markham.** *Disease in Babylonia.* Cuneiform Monographs 36. Leiden–Boston: Brill, 2007.
- Foster, Benjamin.** *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature.* 3rd edition. Bethesda, Maryland: CDL Press, 2005.
- Geller, Markham.** *Evil Demons. Canonical Utukkū Lemnūtu Incantations.* State Archives of Assyria Cuneiform Texts 5. Helsinki: University of Helsinki, 2007.
- Geller, Markham.** Archaeology of Touch: Babylonian Magic and Healing. In: *The Power of Touch: Handling Objects in Museum and Heritage Contexts.* Ed. E. Pye. Walnut Creek, California: Left Coast Press, 2009, pp. 63–72.
- Geller, Markham.** *Ancient Babylonian Medicine. Theory and Practise.* Wiley-Blackwell Publication, 2010.
- Heessel, Nils.** The Hands of Gods: Disease Names and Divine Anger. In: *Disease in Babylonia.* Ed. I. Finkel, M. Geller. Leiden–Boston: Brill, 2007, pp. 120–130.

- Michel**, Cécile. Une incantation paléo-assyrienne contre Lamaštum. In: *Orientalia*, 1997, Vol. 66, pp. 58–64.
- Scurlock**, Jo Ann. Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-Magical Means of Dealing with Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia. In: *Incognita*, 1991, Vol. 2, pp. 137–185.
- Scurlock**, Jo Ann. *Sourcebook for ancient Mesopotamian medicine*. Writings from the Ancient World No. 36. Atlanta: SBL Press, 2014.
- Stol**, Marten. *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting. With a Chapter by F. A. M. Wiggerman*. Cuneiform Monographs 14. Groningen: Styx Publications, 2000.
- Thureau-Dangin**, Francois. Rituel et amulettes contre Labartu. In: *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, 1921, Vol. 18, pp. 161–198.
- von Soden**, Wolfram. Eine altbabylonische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia*, 1954, Vol. 23, pp. 337–344.
- von Soden**, Wolfram. Eine altassyrische Beschwörung gegen die Dämonin Lamaštum. In: *Orientalia*, 1956, Vol. 25, pp. 141–148.
- von Soden**, Wolfram. *Akkadisches Handwörterbuch. Band I A–L*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965.
- von Soden**, Wolfram. *Akkadisches Handwörterbuch. Band II M–S*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972.
- Volk**, Konrad. Kinderkrankheiten nach der Darstellung babylonisch-assyrischer Keilschrifttexte. In: *Orientalia* 1999, Vol. 68, pp. 12–29.
- Wiggermann**, Frans. Lamaštu, Daughter of Anu. A Profile. In: **Stol**, M., ed. *The Birth in Babylonia and the Bible. Its Mediterranean Setting*. Cuneiform Monographs 14. Groningen: Styx Publications, 2000, pp. 217–252.

ПРИЛОЖЕНИЕ

1. Основни сведения за ползваните в проучването извори⁶⁰

Клинописен текст	Период на съставяне	Публикация
BIN 4, 126: неканонично заклинание Kt 94/k, 821: неканонично заклинание	Староасирийски период. ок. XIX – XVII в. пр. Хр.	von Soden 1956 Michel 1997
BM 122691: неканонично заклинание BIN 2, 72: неканонично заклинание YOS 11, 19: неканонично заклинание	Старовавилонски период. ок. XIX – XVI в. пр. Хр.	Farber 1981 von Soden 1954 Foster 2005
BAM 3, 240 медицински текст	Новоасирийски период. ок. X – VII в. пр. Хр.	Stol 2000
Lamaštu: канонична заклинателна серия. Sakikkū: медицински диагностичен наръчник	Новоасирийски и нововавилонски периоди. ок. X – VI в. пр. Хр.	Farber 2014 Scurlock 2014
TCL 6, 49: неканонично заклинание	Късновавилонски период. ок. VI – I в. пр. Хр.	Thureau-Dangin 1921 Мукарзел 2015

2. Съкращения в названията на посочените извори:

BAM	Die babylonische-assyrische Medizin in Texten und Untersuchungen (Berlin)
BM	The British Museum (London)
BIN	Babylonian Inscriptions in the Collection of J. B. Nies (New Haven)
Kt	Kültepe Texts (Ankara)
Lam.	Канонична серия „Ламашу“
TCL	Textes Cunéiformes du Louvre (Paris)
YOS	Yale Oriental Series (New Haven)

⁶⁰ Подробни сведения за изданията, публикували ползваните в настоящото проучване извори, поместени тук в третата графа на таблица, могат да се видят в библиографската справка.